

Anna Christina Bring

DEMETER

Egenskaper och förekomst i myterna

Demeter dyrkades i antiken som en jordens och växtlighetens gudinna. Både under den grekiska och den romerska antiken dyrkades hon som jordbruks- och skördegudinna och som den som genom åkerbruket och skörden gav mat till människorna. Hon var den närande och livgivande gudinnan som möjliggjorde för människorna att ta del av jordens överflöd. Hon var också en av de 12 Olympiska Gudarna/ Gudinnorna, dotter till Kronos och Rhea samt syster till Hestia, Hera, Hades, Poseidon och Zeus¹. Som moder-gudinna utgjorde hon dock en kontrast mot de övriga olympiska gudarna framförallt för att hennes kult också involverade mystiska element och hopp om en möjlig sammansmältning med det gudomliga samt pånyttfödelse till nytt liv efter detta. På så sätt gav hon även själslig näring till människorna.²

Demeter var också mor till gudinnan Persefone. En av antikens mest välkända myter handlar om dem två och om hur Persefone rövades bort av underjordens och dödsrikets härskare Hades för att tvingas bli hans fru där samt hur Demeter sedan söker efter sin dotter i stor sorg och förtvivlan.³ Under denna tid försvinner all växtlighet från jorden då Demeter av sorg och vrede vägrar att låta någonting gro och växa. Efter nio dagar återförenas hon med hjälp av Zeus och Hermes slutligen med Persefone, men fortsättningsvis endast under två tredjedelar av året. Under vintern måste Persefone alltid återvända till Hades i underjorden vilket ses som den mytologiska förklaringen till att all växtlighet dör om vintern och sedan återkommer om våren när Persefone återvänder till sin mor Demeter som då låter allt gro och spira igen. Denna myt om död och pånyttfödelse av växtligheten ses också som en metafor för andlig pånyttfödelse, vilket vävdes in i kulten kring Demeter.⁴

Demeter anses enligt Buxton vara den mest kraftfulla representationen av en moder och den största matriarken i hela den grekiska mytologin⁵ då hon enligt myten vägrade ge efter för Hades och Zeus vilja när hennes dotter hade blivit bortförd, och som också blev huvudperson i de mycket betydelsefulla och välkända Eleusinska Mysterierna som hölls under en period på över två tusen år fram till år 395 e.Kr.⁶ I mysterierna iscensattes och helighölls myten om Demeter och Persefone troligtvis, men exakt på vilket sätt har förblivit okänt för eftervärlden eftersom allting skedde under

¹ Buxton 2004, s.44

² Morford 2015, s.77

³ Morford 2015, s.339-348

⁴ Morford 2015, s.348

⁵ Buxton 2004, s.73

⁶ Morford 2015, s.353 och s.398

stort hemlighetshållande. Alla människor som ville tilläts delta, men det var absolut förbjudet att efteråt avslöja vad som skedde i mysterieriterna.⁷ Det var framförallt inom ramen för dessa mysterier som Demeter också gav själslig näring till människorna, en viktig del av hennes roll som gudinna.⁸

Demeter var även huvudperson vid den årliga festivalen Thesmoforierna som ägde rum varje höst utanför Aten vilken var endast för kvinnor och som hade en funktion av att frambringa eller förbättra det kommande årets skörd.⁹ Övriga myter där Demeter förekommer är inte särskilt många och inte så välkända som den om henne och Persefone¹⁰, men ett exempel är myten om kungasonen Erysichton som fällde träden i en lund helgad åt Demeter och som för detta straffades av henne med en stark och ödesdiger hunger som inte tog slut förrän han åt upp sin egen kropp.¹¹ I myten om Tantalus och Pelops är Demeter omnämnd som den enda av de närvarande gudarna som var villig att äta en del av Tantalus son Pelops som serverades dem, nämligen hans axel.¹²

Demeter var alltså vegetationens, jordbrukets och den mogna sädens gudinna och skildras ofta med ett moget sädesax i handen för att symbolisera detta. Hennes övriga attribut är enligt den Homeriska hymnen till Demeter en gyllene spira, brinnande facklor samt vackert hår.¹³ Dessa är vanliga i många avbildningar av henne från den grekiska antiken. Ett annat attribut kan vara vallmoblommor som en symbol för att mildra sorg och smärta. Det var också vanligt att Demeter avbildades tillsammans med sin dotter Persefone och de två omtalades som ”de två gudinnorna”.¹⁴

Demeter fanns även i den romerska mytologin och hette där Ceres. Jordbruksgudinnor och växtlighetsgudinnor var betydelsefulla i den romerska mytologin och Ceres dyrkades som en av tre sådana gudinnor tillsammans med Tellus Mater (Moder Jord) och Consus. Hon var den av de tre som associerades med fröet som skulle sås i jorden.¹⁵ Hon avbildas där ofta med en spira eller ett jordbruksverktyg i ena handen och en korg eller ett ymnighetshorn med blommor, skördefrukter eller säd i andra handen. Ofta bar hon sädesax i håret eller i handen precis som i de grekiska representationerna. Ymnighetshornet med skördefrukter i verkar dock ha tillkommit under den romerska tiden och finns inte med i de representationer av Demeter från den grekiska antiken som jag hittat där det framförallt är sädesaxen och facklan som är hennes attribut. Moderskapet lyfts däremot fram också i Rom och myten om Demeter och Persefone levde vidare i Rom i form av myten om Ceres och Proserpina, eller Kore.

⁷ Buxton 2004, s.30, Morford 2015, s.339

⁸ Morford 2015, s.353

⁹ Morford 2015, s.352

¹⁰ Nilsson 1964, s.119

¹¹ Buxton 2004, s.90 och 223

¹² Morford 2015, S.445-446

¹³ Morford 2015, s.339-340

¹⁴ Buxton 2004, s.30

¹⁵ Morford 2015, s.681-682

Demeter i bildkonsten

(bilder i slutet av dokumentet)

Den Eleusinska reliefen

Denna stora relief som är 220 cm hög anses vara från ca 440 f. Kr. och är funnen år 1839 i Eleusis där den med största sannolikhet varit en del av de Eleusinska mysterierna. Den anses vara ett av mästerverken inom den antika grekiska skulpturen och föreställer de två huvudpersonerna i de Eleusinska mysterierna, Demeter och Persefone, samt i mitten emellan dem en nästan naken pojke.¹⁶ Pojken anses vara Triptolemus som enligt myten om Demeter och Persefone blev Demeters budbärare då hon återställt växtligheten och jordens bördighet efter Persefones återkomst från underjorden. Han var den som fick åka ut i världen och för Demeters räkning lära människorna åkerbruket, resandes i en vagn dragen av bevingade drakar.¹⁷ Triptolemus har också likställts med kungasonen Demophoon som vårdades av Demeter under den tid hon sörgde och sökte efter Persefone. I reliefen avbildas det symboliska ögonblick då han får ta emot ett sädesax av Demeter inför resan uti världen.¹⁸ Kanske kan det också inom ramen för mysterierna symbolisera att ta emot hennes visdom och initieras i mysteriernas hemlighet. Att han är naken kan isåfall möjligtvis symbolisera att han är en novis som ska initieras (min egen tolkning).

Demeter står till vänster och har en lång klädnad på sig samt håller ett av sina vanliga attribut spiran i vänster hand samt sädeskornet i höger hand som hon överräcker till Triptolemus. Hon har vågigt friserat hår ("Demeter of the beautiful hair" heter det i Hymnen till Demeter¹⁹). En mera ungdomlig Persefone står till höger och håller en på marken stående fackla i vänster hand samtidigt som hon placerar en krona på Triptolemus huvud med höger hand.²⁰ Facklan är ett viktigt attribut för både Demeter och Persefone och ett viktigt inslag i de Eleusinska mysterierna där kontrasten mellan ljus och mörker hade stor betydelse.²¹

Alla tre riktar blicken mot det som Demeter överlämnar till Triptolemus. Det är ett hötidligt ögonblick som skildras i reliefen och de tre huvudpersonernas ansiktsuttryck visar att de är medveta om detta. Eftersom man inte vet exakt vad som skedde i de Eleusinska mysterierna förblir dock de flesta tolkningar till stor del spekulationer och gissningar. Inte heller vad Demeter och Persefone överlämnar till pojken i bilden går att se tydligt så tolkningarna att det är sädeskorn och en krona är troliga, men inte helt säkra fakta.

¹⁶ Méléztis och Papadakis 1992, s.56

¹⁷ Morford 2015, s.349

¹⁸ Nilsson 1964, s.121

¹⁹ Morford 2015, s.339

²⁰ Méléztis och Papadakis 1992, s.56

²¹ Buxton 2004, s.30

Demeter som Ceres i Rom

Detta är en terracotta relief men från den romerska tiden som dateras från ca 50 f.Kr-100 e.Kr. (osäkert) och som föreställer Demeter men då under hennes romerska namn Ceres. Här avbildas Ceres som en gudinna som stiger upp ur jorden med blicken riktad rakt fram mot betraktaren. Hennes vanligaste attribut sädesaxet som hon håller i båda händerna finns här tillsammans med vallmo som också var ett av hennes vanliga attribut, både i Rom och i Grekland. Två ormar ringlar runt hennes handleder, en symbol för jorden. Hon bär en krona möjligen gjord av säd eller något annat organiskt material. Hennes hår är vågigt liknande avbildningar från den grekiska antiken. Brösten är framhävda vilket kan symbolisera att hon är en moderlig och närande gudinna. Hon framställs med hjälp av de olika attributen som en jordens och skördens gudinna här också liksom det var vanligt i antikens Grekland. Bilden skildrar ingen speciell myt utan snarare Ceres som den gudinna som styrde över växtlighet, skörd och jordens fruktbarhet, med organiska attribut och böljande mjuka former. Moderligt, jordnära, feminint och i drottninglik auktoritet med krona på huvudet vilket också förekom i grekiska framställningar.²²

De likheter som finns mellan de två bilderna här är inte så många men sädesaxet finns med i båda (troligtvis). Båda är också i relief form. I övrigt visar de två olika men lika viktiga aspekter av Demeter/Ceres, den ena som jordens och skördens gudinna (Ceres i Rom) och den andra som huvudperson under de Eleusinska mysterierna vilken i bilden delger sin visdom om jordens, odlandets och livets mysterier (Demeter i Eleusis). Hennes moderliga och närande aspekt kan sägas finnas med i båda. I den romerska framställningen mera som Moder Jord och i den grekiska reliefen som modern till Persefone och den som ger både jordisk och själslig näring till människorna.

²² Buxton 2004, s-72-73

Demeter/Ceres efter antiken

Även i den moderna världen känns Demeter bl.a. igen på att hon avbildas med ett moget sädesax i handen eller i håret i de representationer som jag har hittat, och ibland också med vallmoblommor. Hon kan även ha ett ymninghetshorn med skördefrukter i handen eller i närheten. Hon kan ses tillsammans med Persefone om våren eller som den sörjande modern ensam ute i naturen som då är karg och utan växtlighet, i enlighet med myten. Hon kan även framställas som den kärleksfulla och omhändertagande Modern, modersarketypen. Några exempel på hur Demeter/Ceres förekommer i vår samtid:

- ”Demeter Fragrance Library” med parfymdofter från natur och trädgård.²³
- Demeter-certifiering som en internationell kvalitetsgaranti för produkter från biodynamiska jordbruk, eller hos ”Demeter Farm Mill”, tillverkare av ekologiska kvarnprodukter²⁴
- Sådant som har med moderskap att göra exempelvis utgivning av böcker om moderskap eller som namn på en feministiskt bok/tidnings-förlag, ”Demeter Press”, specialiserat på feministiskt moderskap²⁵
- Som tema för modevisningar med kläder inspirerade av Demeter som skördegudinna²⁶
- Avbildad i ”The Great Seal of North Carolina” i USA som ”Plenty” med tre sädesax i handen och sittande på ett ymninghetshorn²⁷, samt avbildad på amerikanska dollarsedlar som Ceres.
- Som stiliserad skulptur av Jean Arp föreställande en kurvig moder-gudinna (från 1960-talet)²⁸
- Hennes romerska namn Ceres har gett upphov till bl.a. ordet ”cereal”²⁹
- En dvärgplanet i vårt solsystem har fått namnet Ceres efter henne³⁰

Hon associeras alltså i dessa exempel främst med skörd, naturen, överflöd, starka kvinnor, moderskap och Moder Jord. Detta är i överensstämmelse med den ursprungliga grekiska mytologin om Demeter. En skillnad är dock att Demeters attribut facklan inte finns med i de flesta moderna exempel. Fokus är mera på sädesaxet som attribut och Demeters roll som jordbruks- och skördegudinna eller också på moderskapet i olika former.

²³ Elektronisk 2020-05-25: <https://demeterfragrance.com/about-demeter-fragrances.html>

²⁴ Elektronisk 2020-05-25: <https://www.demeter.net/> och <https://www.goodness.com.au/growers-and-suppliers/demeter-farm-mill/>

²⁵ Elektronisk 2020-05-25: <https://demeterpress.org/about/>

²⁶ Elektronisk 2020-05-25: <https://19thholemag.com/couture-demeter-goddess-wheat/>

²⁷ Elektronisk 2020-05-25: <https://statesymbolsusa.org/symbol-official-item/north-carolina/state-seal/seal-north-carolina>

²⁸ Elektronisk 2020-05-25: <https://galleryintell.com/artex/demeter-jean-hans-arp/>

²⁹ Morford 2015, s.795

³⁰ Elektronisk 2020-05-25: <https://fof.se/tidning/2015/7/artikel/mysteriet-med-de-vita-flackarna-pa-ceres-fortsatter>

”Ceres och Pan” av Peter Paul Rubens & Frans Snyder

Exemplet jag har valt är inte nutida utan en oljemålning från barocken av Peter Paul Rubens och Frans Snyders målad 1620 och föreställande Ceres och Pan³¹. Ceres framställs här ute i naturen med en krona av sädesax i håret, ett ymnighetshorn fyllt med frukter i knät och omgiven av ett stort överflöd av mogna och skördade frukter. Hon har ena bröstet bakt vilket också förekommer i vissa romerska representationer av henne och ska symbolisera hennes moderliga och närande egenskaper.

I denna målning visas hon framförallt som gudinnan för jordens fruktbarhet och för den odlade kultiverade aspekten av naturen. I bakgrunden syns människor som har skördat säd på fälten vilket kan symbolisera att Ceres är den gudinna som har gett människorna denna möjlighet. Pan, som också är en naturgud har en krona av ekblad på huvudet och visas som den mytologiska representanten för den vilda otämjda, icke odlade naturen. Hela målningen sammantaget är som en hyllning till naturen i dess olika aspekter, men Ceres är huvudpersonen och syns i förgrunden framför Pan. Det kanske kan tolkas som att Rubens främst vill hylla henne som har lyckats ”tämja” den vilda naturen så att den kan ge människorna mat och näring. Hon är klädd i rött och en gul färg som påminner om sädesaxets färg. Det röda kan då vara vallmoblommans färg. Hon är också barfota och nära jorden på det sättet.

Det är Ceres som mytologisk figur och gudinna samt hennes egenskaper och det hon står för som förmedlas i denna målning, men inte någon speciell myt. Målningen kan ses som ett uttryck för renässansens återuppväckta intresse för antiken och dess myter vilket varade under en lång period från ungefär 1400 till 1700.³² Målningens innehåll stämmer ganska väl överens med mytologin kring Ceres men det är färgstark bildkonst istället för skulptur eller relief som verkade vara vanligare i den romerska antiken. Det är också mera av allting; naturens överflöd skildras i detalj medan det i antiken var mera symboliska attribut som avbildades. Facklan och spiran som attribut är inte med här liksom de oftastvga inte heller är i de nutida exemplen. Sädesaxet är det attribut som finns med genomgående och så även här, i form av en krona på huvudet som också kunde ses i antiken.

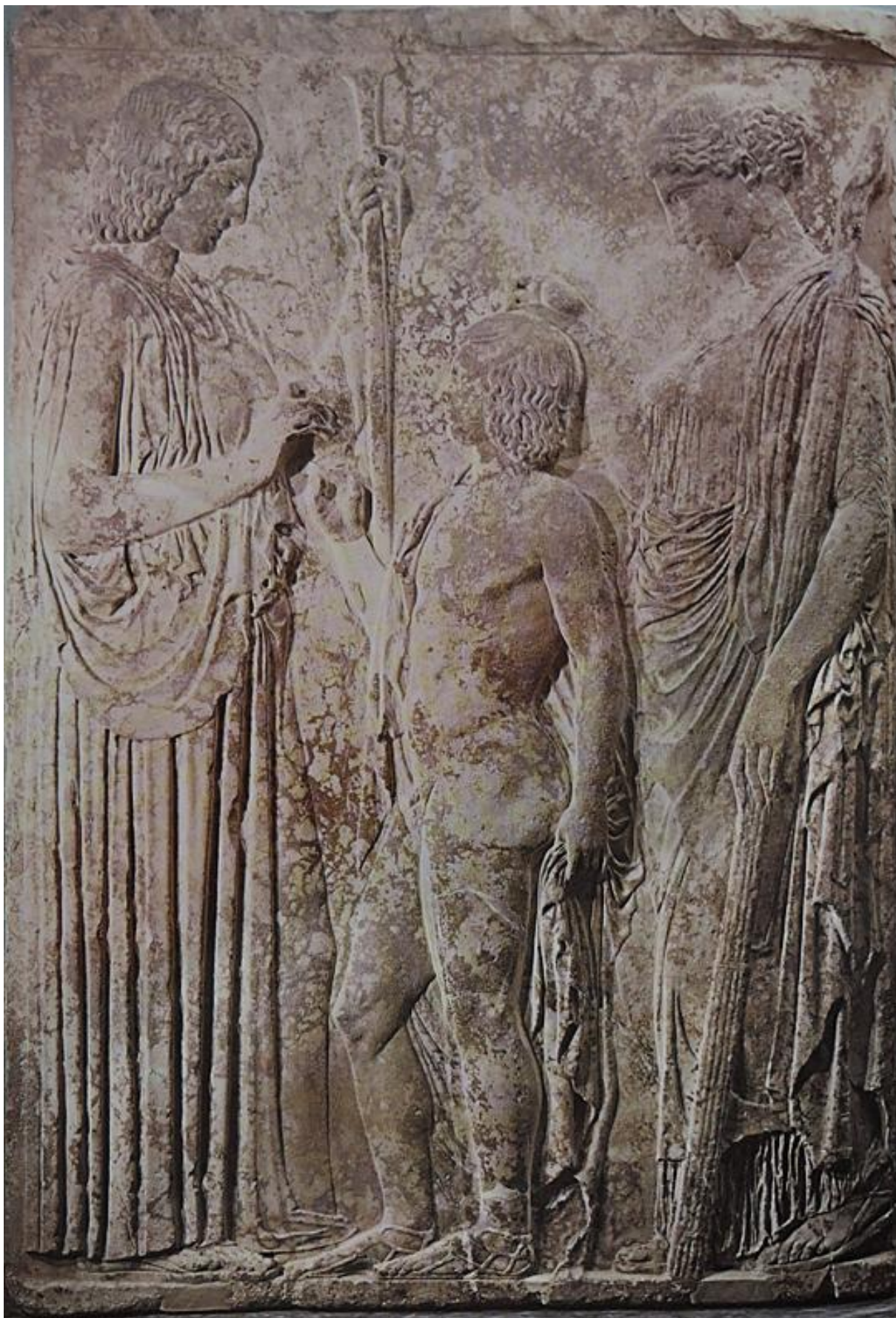
³¹ Elektronisk 2020-05-25: (<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/ceres-and-pan/4f70412a-111f-4887-811d-1510c473d9ce>)

³² Buxton 2004, s.230-231

Ceres och Pan av Rubens och Snyder

Den Eleusinska reliefen - original

Den Eleusinska reliefen - kopia

Ceres - terracotta relief, original

Ceres - kopia

Litteraturförteckning

Mark P.O. Morford, Robert J. Lenardon och Michael Sham (201) "Classical Mythology"

Richard Buxton (2004) "The Complete World of Greek Mythology"

Martin P:n Nilsson (1964) "Olympen"

Spyros Mélétzis och Hélène Papadakis (1992), Utställningskatalog från "National Archaeological Museum of Athens"